לא היה דיבור עם משה. פה אל פה כמתחלה אבל אם הוצרכו לדיבור כגון במעשה דקרח שהיה אחר מעשה המרגלים היה מדבר על ידי מלאך או באורים ותומים אי נמי לא היה מדבר עמו אלא על ידי נורך מעשה הצריך להם: **אלי היה הדיבור.** דמלי למכתב ויאמר ה׳ אלי כדכתיב לעיל [דבריס ג] ויאמר ה׳ אלי אל תגר את מואב. אי נמי מדסמכו ליהי כאשר תמו קדרים הכי ולא ממשמעותא דקרא אלא מייתורא דויהי כאשר תמו דקרא יתירא הוא: **יוסי שביטל הושע בן אלה פרדסאות.** שומרים כתניא בסדר עולם הושע בן אלה שגלו עגלי הזהב עמד והעביר פרדסאות שהושיב ירבעם בן נבט אלא יעלו ישראל לרגל[1] שבכל מלכי ישראל הוא אומר[1] וילך בדרך ירבעם בן נבט ובחטאתו אשר החטיא את ישראל אבל בהושע כתיב רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו[2]: **הרוגי ביתר.** במס׳ גיטין (דף מז.): **דאמר רב מתנה כו׳.** ולכך שמחו שזכו לקבורה ושלא הסריחו: **ברכם הטוב והמטיב.** שבברכת המזון תקנו באותו היום דמן התורה אינה אלא שלש ראשונות כדפסקא לן[3] מהאי קרא[4] וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ וגו׳ [דבריס מ]: מניסן ועד ע״ו נאב היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה מכאן ואילך תשש כח החמה ויש בעצים לחלומית ומעלין עשן וגם יגדל תולעת וכדאמרינן במדרש איכה[5]: רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי אומר שבו כלה זמן קצילה למזבח שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח וכל עץ שהוא נקלף אינו עושה מאכולת ואותו יום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משליטין מלוה גדולה בזאת: **יוסי הכר מגל.** שנשברו הקרדומות שאין צורך עוד בהן לחטוב עצים: **מט״ו באב ואילך דמוסיף.** מן הגילה על היום לשנות יוסף ימים כדכתיב כי הוא חייך (דבריס ל) וכתיב (משלי ג) כי אורך ימים ושנות חיים [ושלום] יוסיפו לך שמתוך שהגילות מאריכין והימים מתקצרין צריך לעסוק בגימודו גם בגילה ולא מוסיף יסוף: **מאי יסיף אני רב יוסף הקבריה אימיה.** שימות בחלי ימיו כמו (אסתר ט) וזכרם לא יסוף מזרעם לשון כליה. ולא גרסי׳ יאסף דא״כ מאי קבעי תלמודא הא מילתא דפשיטא היא דיאסף לשון מיתה כדכתיב (במדבר כ) יאסף אהרן אל עמיו: **ס״ר שבעה כו׳.** ברייתא היא בסדר עולם (ספ״ו). ומשום דמיירי בכלב ויהושע לקמיה נקט ליה אי נמי משום דאיירי לעיל דמוסיף יוסף וגא להודיענו שאלו שבעה מתוך שצדיקים היו ועסקו בתורה חיו כל כך: **קפלו אף כל העולם.** סיבובו והקיפוהו שנתקפל העולם ביניהם. וכל אלו השבעה שמשו זה את זה כדקתני לעיל מינה בסדר עולם נמצאת אומר שימש יעקב את שם כ׳[6] שנה שימש שם את מתושלח ל״ח שנה שימש מתושלח את אדם הראשון רמ״ג שנה. ומחשבון שנות הדורות הכתובין בפרשה דור אחר דור יש לגמוד כל זה מתושלח לא מת עד תיכף למבול כדאמר בחלק (סנהדרין דף קח:) ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו [בראשית ז] אלו שבעה ימי אבלו של מתושלח הצדיק וכבר היה שם בן ל״ח שנה כדכתיב [שם יא] שם בן מאת שנה וילד את ארפכשד שנתים אחר המבול ולמך נמי ראה את אדם ואת שם אלא לדיקים גמורים קחשיב כמו ששימשו זה את זה כדפרישית לעיל. והאי תנא לא ס״ל חנוך זה מטטרון דהוה ליה למימר שנים קפלו את כל העולם דהאי תנא דסדר עולם הוא וס״ל דהאי ואיענו כי לקח אותו אלהים [שם ה] היינו שמת בחלי ימיו וכדקתני התם חנוך קבר את אדם ואת (ב) שם ואיה אחריו נ״ז שנה. מתושלח הוליד שנותיו עד המבול: **עמרם ראה אף יעקב.** סבור הוא שהרי קהת אביו מיורדי מצרים היה כדכתיב ובני לוי גרשון וקהת (בראשית מו) ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה [שם מז] ובאותן י״ז שנה גולה עמרם לקהת שהרי בנו הראשון היה כדכתיב [שמות ו] ובני קהת עמרם ויצהר: **אחיה השילוני ראה אף עמרם ואליהו ראה אף אחיה.** גמרא. והאי תנא לא סבירא ליה אליהו זה פנחס דאם איתא לימא משה ראה עמרם ופנחס ראה משה ועדיין הוא קיים ולא אינטריך ליה אחיה כלל: **והא כתיב ולא נוסר מהם.** ואחיה השילוני נתנבא בימי ירבעם ואם איתא דראה את עמרם במצרים היאך יצא ממדבר וגא לו לארץ והלא כל ימי יעקב במצרים י״ז שנה ועמרם ראה את יעקב יום אחד לכל הפחות ושני חיי עמרם קל״ז שנה הרי קנ״ד ואחיה ראה את עמרם כמה פשו להו ממאתים ועשר אחר מות עמרם נ״ו שנה נמצא אחיה השילוני בן נ״ו שנה כשיצא ממצרים לכל הפחות ושמא יותר כגון שנולד בחיי עמרם הרבה: אחיה השילוני לוי היה כדכתיב בדברי הימים (א כו) והלוים אחיה על אוצרות בית אלהים: **שפקודיו מבן שלשים.** יוסי שהיו הלוים נמנין מבן חדש ומעלה לפדות עליהן הבכורות כדכתיב בפרשת במדבר סיני [במדבר ג] מבן חדש ומעלה תפקדם. ולא נהירא לי דא״כ הוה ליה למימר יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן חדש אלא האי שלשים היינו שלשים שנה כדכתיב בני גרשון[7] קהת ומררי מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה [שם ד] וההוא חשבון נקט שאותו חשבון כנגד חשבון של ישראל הוא דבוצאי לבא קפיד רחמנא דבישראל כתיב [שם א] כל יוצא לבא ובלוים כתיב [שם ד] מבן שלשים שנה וגו׳ כל הבא לעבוד וגו׳: **ומשאר שבטים לא עייל.** מיוצאי מצרים לארץ בתמיה ואמאי דחקתא לתרוצי דמשום דלוי היה אחיה לכך בא לארץ: **נולדו בימי יעקב.** גמרא: **ולא מתו כו׳.** לא יליף מקרא אלא חד מייניהו: סנהדרין היו ע״א ונמצא רובן שלשים ושנה: **ולא על יחר מבן שנים.** ונהי נמי דאחיה ישראל הוה הרי ראה את עמרם ה׳ שנים וה״ל בן ס״א בצאתו ממצרים: יתר על שנים בערכין אינו שוה לבן כ׳ שנה ומעלה שהרי ערכו מועט יותר כדכתיב בפרשת ערכין [ויקרא כז]: **כפחות מכ׳.** שמועט ערכו נמי מבן כ׳ ומעלה ואע״ג דאין ערך פחות מבן עשרים ויתר על בן ס׳ שוין זה לזה מיהו בהכי שוים ששניהם מועטין מערך יתר מבן כ׳ ומוחלקין מדינו של יתר מבן כ׳. וה״נ כי היכי דמוחלק פחות מבן עשרים מן הגזרה של יתר מבן כ׳ ה״ה ליתר על בן שנים ואיכא למימר נמי דלא נמנו בההוא חשבון: **לשבעים איספלג.** שנתחלקה לשנים עשר חלקים שוין וחח״כ כל שבט ושבט מתחלק לפי מנשיו שהיו יוצאי מצרים או לפי בתי האדת למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה [לעיל קח.]: **לקרקף גברי.** לרחשי אנשים שכל אחד מיוצאי מצרים לרבי יאשיה או לבתי האדת לרבי יונתן היה נוטל חלקו בארץ בפני עצמו והיו כולם שוין בחלוקה:

תא

שבעה קפלו כל העולם. האי תנא סבר דאליהו לא הוה פנחס[1] דאי הוה פנחס בבגיר משבעה הוה מצי לאשכוחי דיאיר ראה יעקב ולאה פנחס וסבר נמי האי תנא דסבר בת אשר אינה חיה לעולם: זכולן

לא היה דיבור עם משה שנאמר [1]ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם וסמיך ליה וידבר ה׳ אלי לאמר אלי היה הדיבור עולא אמר יום שביטל בו הושע בן אלה [2]פרדסאות [3]שהושיב ירבעם על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה [4]דאמר רב מתנה אותו היום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה [5]תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה [6]תניא רבי אליעזר הגדול אומר ביום שהגיע חמשה עשר באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה אמר רב מנשה וקרו ליה יום תבר מגל מכאן ואילך דמוסיף יוסיף שאינו מוסיף יסיף מאי יסיף תני רב יוסף תקבריה אמיה תנו רבנן שבעה קפלו את כל העולם כולו מתושלח ראה אדם שם ראה מתושלח יעקב ראה את שם עמרם ראה את יעקב אחיה השילוני ראה את עמרם אליהו ראה את אחיה השילוני ועדיין קיים ואחיה השילוני ראה את עמרם והא כתיב [1]ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון אמר רב המנונא לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי דכתיב [2]במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה מי שפקודיו מבן עשרים יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן שלשים ומשאר שבטים לא עייל והתניא יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ שנאמר [3]ויהי מהם אנשי העי בשלשים וששה איש [4]ותניא שלשים וששה ממש דברי ר׳ יהודה אמר לו רבי נחמיה וכי נאמר שלשים וששה והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים לא על פחות מבן עשרים דכתיב [3]מבן עשרים שנה ומעלה ולא על יתר מבן ששים גמר ומעלה [5]ומעלה מערכין מה להלן יתר מבן ששים כפחות מבן כ׳ אף כאן יתר מבן ששים כפחות מבן עשרים **איבעיא להו** ארץ ישראל לשבטים איפלוג או דלמא לקרקף גברי איפלוג

ל״ח א מיי׳ פ״ב מהל׳ ברכות הל׳ ו׳ [טור ס״ת סי׳ קפט]:

רבינו גרשום

פה אל פה אדבר בו: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה. ולפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יום טוב שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה: תבר מגל. שהיה פוסק מגל מלכרות עצים למערכה: דמוסיף. מן הלילות על הימים ללמוד תורה: מוסיף. ימים לעולם הבא שמשם והלאה הלילות מאריכין: קיפלו. סבבו את העולם שראו זה את זה: ואחיה השילוני. שהיה משילו ראה את עמרם. משמע דעמרם ראה אחיה בשילה והכ׳ לא נותר מהם איש אלא לא יתכן לומר כך שעמרם לא ראה מעולם אחיה השילוני בשילה. לפי כי עמרם לא היה מעולם אלא קל״ז שנה וישראל עמדו במצרים ר״י שבע עשרה בימיו והשאר עמדו בגלותם נמצא שעמרם לא יצא ממצרים. אלא הכי מתרץ שאחיה השילוני שהיה בשילה ראה את עמרם במצרים ואחיה השילוני ממשפחת לוי הי׳ שפקודיו מבן שלשים שנה ומעלה כשנכנס לעבודה ולא מת במדבר וראה את עמרם במצרים: מה להלן גבי ערכין [6] ערכך חמשים שקלים וכי היכי דיותר מבן ששים לא יהיב נ׳ שקלים וה״נ לגבי מתי מדבר [כמו] דלא נגזרה על פחות מבן עשרים ולא איענש למעלה מששים נמי לא איענש: לשבטים איפלג. שנתחלקה לי״ב חלקים: אי לקרקף גברי איפלגא. ונתחלקה לפי האנשים שהיו בישראל כל אחד ואחד היה נוטל

---

[6] ל״ל גבי ערכין דכתיב ואם מבן שש שנה ומעלה יומר מבן שש שנה לא יהיב נ׳ שקלים וכו׳.

מסורת הש״ס

[6] [גיר׳ הערוך פרוזדאות ופי׳ תענית כח.], [2] [ניעין פח.], [3] ברכות מח: תענית לא., [4] [ע״ג דמקמיי הכי כתיבי קראי בהו ודבר, איכא דאמרי לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה, גמנוס (שם.). **הושע בן אלה.** דשע היה, דכתיב (מ״ב יז) ויעש הרע בעיני ה׳ רק לא כמלכי ישראל, והיינו דקאמר רק, שביטל את הפרדסאות ואמר לאחיה שילו יעלו (תענית לא.). מלכרות עצים. לפי שהן למין ומאותו הזמן אין כח בחמה ליבשן וחייבינן מפני התולעת, לפי שעל שם בו תולעת פסול למערכה כדאמרינן, מדות פ״ב מ״ה (שם.). **יום תבר מגל.** שבירת הגרזן, שפסק החוטב מלחטוב עצים (שם.). מכאן ואילך. מחמשה עשר באב ואילך, דמוסיף. גילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף. חיים על חיי (שם.), שאינו מוסיף. לעסוק בתורה בגילות (שם.). תקבריה אמיה. כלומר ימות בלא עתו (שם.).

תורה אור השלם

1 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת מִקֶּרֶב הָעָם: וַיְדַבֵּר יְיָ אֵלַי לֵאמֹר: דִּבְרֵי ב טז-יז
2 כִּי אָמַר יְיָ לָהֶם מוֹת יָמוּתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן:
במדבר כו סה
3 בַּמִּדְבַּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם וְכֹל פְּקֻדֵיכֶם לְכָל מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֲשֶׁר הֵלִינֹתֶם עָלָי: במדבר יד כט
4 וַיִּהְיוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעִי כְּשִׁלֹּשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשָּׁעַר עַד הַשְּׁבָרִים וַיַּכּוּם בַּמּוֹרָד וַיִּמַּס לֵבָב הָעָם וַיְהִי לְמָיִם: יהושע ז ה
5 וְאִם מִבֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם זָכֹר תִּהְיֶה עֶרְכֶךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלַנֹּקֵבָה עֶשְׂרֶה שְׁקָלִים: ויקרא כז ז

הגהות הב״ח

(א) רשב״ם ד״ה ברכת הטוב וכו׳ מהאי קרא ואכלת ושבעת וברכת: (ב) ד״ה קיפלו וכו׳ את אדם ואת חוה ואיה אחריו כל״ל ותיבת שם נמחק:

מוסף רש״י

לא היה דבור עם משה. ביחוד ואיכה, דכתיב וידבר ה׳ אלי לאמר, אלו נתייחד הדיבור, ואע״ג דמקמיי הכי כתיבי קראי בהו ודבר, איכא דאמרי לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה, גמנוס (שם.). **הושע בן אלה.** דשע היה, דכתיב (מ״ב יז) ויעש הרע בעיני ה׳ רק לא כמלכי ישראל, והיינו דקאמר רק, שביטל את הפרדסאות ואמר לאחיה שילו יעלו (תענית לא.). מלכרות עצים. לפי שהן למין ומאותו הזמן אין כח בחמה ליבשן וחייבינן מפני התולעת, לפי שעל שם בו תולעת פסול למערכה כדאמרינן, מדות פ״ב מ״ה (שם.). **יום תבר מגל.** שבירת הגרזן, שפסק החוטב מלחטוב עצים (שם.). מכאן ואילך. מחמשה עשר באב ואילך, דמוסיף. גילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף. חיים על חיי (שם.), שאינו מוסיף. לעסוק בתורה בגילות (שם.). תקבריה אמיה. כלומר ימות בלא עתו (שם.).

תא שמע בין רב למעט. על פי הגורל תחלק הארץ נחלתן של ישראל שיקח כל שבט ושבט מה שיתן לו הגורל בין שהיה מגיע לו חלק מרובה כגון שבט שיש בו אנשים מעט בין שהיה לו חלק מועט כגון שיש לו אנשים הרבה דכיון דכל השבטים לוקחין בשוה שבט הקטן כשבט הגדול נמצאו חלקי בני שבט הקטן מרובה מחלק שבט בני הגדול ואי לקרקף גברי מאי בין רב למעט והלא עולו כולן בשוה: **ועוד תניא.** בהדיא דלשבטים איתפלג ומשום דאיכא למידרש נמי האי בין רב למעט לכדלקמן בברייתא איצטריך נמי האי: **ועוד תניא כו'.** שתתחלק לעתיד לבא לי"ג שבטים כלומר לי"ג חלקים שוין ולקמן מפרש מאי ניהו אותו חלק דטפי התם דאי משום לוי דנקיט נחלה כשאר שבטים כדכתיב התם שער לוי אחד הא מנשה ואפרים נמי לא יטלו אלא חלק אחד כדכתיב התם שער יוסף אחד נמצאו י"ב שבטים נוטלין י"ג חלקים והכי"ג לנשיא כדלקמן: **שבחלה.** כשבאו לארץ: **לא נחלקה אלא לי"ב שבטים.** שלוי לא היה לו חלק בארץ אלא שכל שבט ושבט נתנו לו ערים לשבת בהן להיות ערי מקלט אבל מנשה ואפרים נטלו שני חלקים דכתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (בראשית מח): **בכספים.** קס"ד השתא מי שהיה לו חלק יפה היה נותן דמיס למי שהגיע לו חלק כחוש מאי דביני ביני שנאמר בין רב למעט כלומר ונריך לדקדק בין רב למעט להוסיף דמיס הרב למעט שהזיבורית קרי ליה מעט והעדית קרי לרב שכך אמר ר' יהודה מאה ביהודה שוה ה' סלעין בגליל והיה מעלה דמיס זה שנפל חלקו ביהודה למי שנפל לו חלקו בגליל: הכי גרסינן **אמר ר' יהודה כו'.** ולא נא לחלוק מדלא קתני רבי יהודה אומר: **ולא נחלקה אלא בגורל.** מסקנא דמילתיה דתנא קמא היא: **על פי.** משמע על פי אורים ותומים: **הא כילד.** אם אורים למה גורל ואם גורל למה אורים ושמא מכחישין זה את זה: **אלעזר מלובש כו'.** דכתיב (במדבר כז) ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו וגו': **וקלפי של שבטים.** תרגז שמונחים בו י"ב פתקים שכתוב בהן י"ב שבטים וקלפי של תחומין תרגז שמונחין בו י"ב פתקין של י"ב חלקים של ארץ ישראל: **והיה מכוון ברוח הקודש.** כלומר באורים ותומים ששואלים תחלה באורים ותומים קודם שיטרף הממונה בקלפי ובכך מתקררה דעתן של ישראל שרואין שהגורל היה עולה כמו שנתנבא תחלה ויודעים שחלוקה ישרה היא ולא היו מרננים בדבר השבטים מרובים. ושני קלפי היו לריכין אחד לשבטים ואחד לתחומין ולא סגי בחד דתחומין ולימא עכשיו אני נוטל מה שיעלה בידי לגורל דאיכא דלא"כ אין כל החלוקה עשויה בגורל וקרא קאמר אך בגורל וגו' בלא הוצאת דיבור מפיו: **ואומר וכולן עולה.** עכשיו יבא לידי הטורף בקלפי כתב של זבולן. והאי דנקטינהו שלא כסדר לפי שאין עולה שום גורל על הסדר אלא על ידי מקרה: **טרף.** עירבב הממונה לכך את השטרות יפה שלא יאמרו מדעת לקח את זו שהיה יודע מה כתוב בה. כמו בילים טרופות בקערה (עדיות פ"ב מ"ד): **שער ראובן אחד.** שוה דכל מה שיש לזה יש לזה: **נאוס ה'.** הוא עלמו יאמר לכל אחד ליטול חלק פלוני ופלוני: **אידך למאן.** חלק י"ג למי דהא י"ב שבטים לחוד הוא דשקלי דכתיב ביחזקאל [מז]: **לנשיא.** למלך המשיח: **העובד העיר.** היינו נשיא דעול רגיס מוטל עליו דכתיב ברחבעם אם היום תהיה עבד לעם הזה (מלכים א יב): **יעבדוהו.** יתנו לו נחלה מכל שבטי ישראל: **רונגר.** שכירים בעלמא לעבוד לו כתלמידים לרב אבל לא יתן לו מנחלתם. ורבינו חננאל פירש (א) רון גר רון בלשון פרס יוס וגר שכיר כלומר שכיר יום: **והנותר מזה ומזה.** משמע שנוטל חלק מזה ומזה: **לתרומת הקדש.** לבד מקומו של בית המקדש: **ולאחוזת העיר.** ולבד מקום העיר וכתיב בסיפיה דקרא באחד החלקים: **ולא נחלקה כו'.** כמו אמר מר: **למאי הלכתא.** קאמר שיהו מעלין כספים זה לזה: **אילימא בשופרא וסניא.** מה שהיתה זו יפה מזו וזו רעה מזו דמסקיל ליה בדמי מאן דאית ליה שופרא למאן דאית ליה סניא: **אטו בשופטני עסקינן.** דמסתלקי מנחלתם בזוזי אלא ודאי בגליל נוטל ה' סלעין כנגד מאה ביהודה: **לקרובה ורחוקה.** הקרקעות היו חולקין בשוה מי שלוקח מן הכחוש נוטל יותר על כדמי היפה אבל מי שעולה לו גורלו בקרוב לירושלים מעלה מעות למי שעלה גורלו ברחוק מירושלים שהרחוק גרוע הוא מפני שני דברים אחד מפני שרחוק מבית המקדש ואחד מפני שקרוב הוא לארץ העמים ויש לו לדאג מהן ורבי יהודה מילתא באפי נפשה קאמר דמי שנפל גורלו בגליל נוטל ה' סלעין כנגד מאה שהבירו נוטל ביהודה אי נמי משום דקאמר תנא קמא דקורבא ורוחקא מחלקין בכספים אתא מיהו לסיועיה ולמימר דמאה ביהודה שוה חמש סלעין בגליל בשביל שיהודה קרוב לירושלים וגליל רחוק יותר ולריך להעלות כספין שוה ד' סלעין למאה שבגליל: **בכספים העלוה.** להתוא ביני דקורבא ורוחקא. וסברא הוא ומבין רב למעט לא נפקא ליה דמקרא לא שמעינן אלא העלאה לא שנא בכספים לא שנא בקרקע: **דלאו דידהו.** חלק מרגלים דאתמרן בפירקין דלעיל (דף קיח:):

כתיב

תא שמע [1]בין רב למעט ועוד תניא עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים ולא נתחלקה אלא בכסף שנאמר בין רב למעט אמר רבי יהודה סאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל ולא נתחלקה אלא בגורל שנאמר [2]אך בגורל ולא נתחלקה אלא [6]באורים ותומים שנאמר על פי הגורל הא כיצד [3]אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר זבולן עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולן טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו וחוזר ומכוין ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן כל שבט ושבט ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא העולם הזה אדם יש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס שדה פרדס אין לו שדה לבן לעולם הבא אין לך [3]כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק שנאמר [3]שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד הקדוש ברוך הוא מחלק להן בעצמו שנאמר [4]ואלה מחלקותם נאם ה' קתני מיהת שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים שמע מינה לשבטים איפלוג שמע מינה אמר מר עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים אידך למאן אמר רב חסדא [8]לנשיא דכתיב [5]והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל אמר ליה רב פפא לאביי אימא [7]רונגר בעלמא לא סלקא דעתך דכתיב [6]והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר ולא נתחלקה אלא לכספים שנאמר בין רב למעט למאי אילימא לשופרא וסניא אטו [9]בשופטני עסקינן אלא לקרובה ורחוקה כתנאי רבי אליעזר אומר בכספים העלוה רבי יהושע אומר בקרקע העלוה ולא נתחלקה אלא בגורל שנאמר אך בגורל תנא אך בגורל יצאו יהושע וכלב למאי אילימא דלא שקול כלל השתא דלאו דידהו שקול דידהו מיבעיא אלא שלא נטלו בגורל אלא ע"פ ה' יהושע דכתיב [7]על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים כתיב

זבולן עולה תחום עכו עולה [עמו]. לאו עכו ממש דעכו מחלק אשר לכתיב (שופטים א) ואשר לא הורים יושבי עכו אלא כלומר תחום שבלד עכו: **העולם** הזה יש לו **פרדס ואין** לו שדה לבן. תימה דבשלהי מרובה (נ"ק דף פא: ושם ד"ה אין) אמרינן מחלוקת ארץ ישראל אין לך מיסראל אמין לו בהר ובשפלה ונגב ומיהו אית דגרס אין לך שבט ושבט מיסראל אבל הכא גרסינן אין לך אחד מיסראל לעולם הבא ומשמע לו שער לאובן אחד היינו לכל אחד ואחד אי נמי בעולם הזה אין להם בשוה מזה כמו מזה אלא מזה מעט ומזה הרבה אבל לעולם הבא יש לו מן הכל שיעור שוה: **ואידך למאן.** אע"ג דכתיב שער לוי אחד הא כתיב נמי שער יוסף אחד דלא מנו שבט יוסף אלא כאחד: **לא סלקא** דעתך דכתיב הנותר לנשיא וגו'. וכנ"ל בפר"ב דרים מהכא דגבעוני אינו מתרפא לעתיד לבא מדכתיב והעובד העיר וגו' ואיתא להא ואיתא להא ומדאפקיה בלשון עובד דרוס ביה נמי גבעוני לו שמא פליגי:

סתם

תא שמע [1]בין רב למעט ועוד תניא עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים ולא נתחלקה אלא בכסף שנאמר בין רב למעט אמר רבי יהודה סאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל ולא נתחלקה אלא בגורל שנאמר [2]אך בגורל ולא נתחלקה אלא [6]באורים ותומים שנאמר על פי הגורל הא כיצד [3]אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר זבולן עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולן טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו וחוזר ומכוין ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן כל שבט ושבט ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא העולם הזה אדם יש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס שדה פרדס אין לו שדה לבן לעולם הבא אין לך [3]כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק שנאמר [3]שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד הקדוש ברוך הוא מחלק להן בעצמו שנאמר [4]ואלה מחלקותם נאם ה' קתני מיהת שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים שמע מינה לשבטים איפלוג שמע מינה אמר מר עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים אידך למאן אמר רב חסדא [8]לנשיא דכתיב [5]והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל אמר ליה רב פפא לאביי אימא [7]רונגר בעלמא לא סלקא דעתך דכתיב [6]והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר ולא נתחלקה אלא לכספים שנאמר בין רב למעט למאי אילימא לשופרא וסניא אטו [9]בשופטני עסקינן אלא לקרובה ורחוקה כתנאי רבי אליעזר אומר בכספים העלוה רבי יהושע אומר בקרקע העלוה ולא נתחלקה אלא בגורל שנאמר אך בגורל תנא אך בגורל יצאו יהושע וכלב למאי אילימא דלא שקול כלל השתא דלאו דידהו שקול דידהו מיבעיא אלא שלא נטלו בגורל אלא ע"פ ה' יהושע דכתיב [7]על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים כתיב

עין משפט נר מצוה

לם א מי' פ"ד מהל' מלכים הל' מ:

רבינו גרשום

חלקו: ת"ש בין רב למעט. בין היה השבט רב בין היה השבט מעט נוטל זה כגון זה דאי לקרקף גברי איתפלג מישתכח דכולהו כי הדדי נסבי אלא ש"מ לשבטים איתפלג: ולא נתחלקה אלא בכספים. כדאמר לקמן בקרובה ורחוקה ודכתיב בין רב למעט כולם היו שוין בנחלתם שאותו שהיה זיבורית או במקום רחוק מירושלים הי' מעלין לו דמים כדי שיקח במקום רחוק או כדי שיקח בזיבורית וכדאמר רב יהודה סאה ביהודה כו'. הנוטל ביהודה מוסיף דמים לנוטל בגליל: דכתיב על פי ה'. היינו אורים ותומים דכתיב על פיו יצאו: קלפי שבה שמות השבטים וקלפי שבה שמות התחומין מונחין לפניו והיה אלעזר מכוין ברוח הקדש. ואם אמר זבולן עולה שבולטין אותיות באבני אורים ותומים תחום עכו יהא עולה לחלקו אחר שהיה בולט שם זבולן טרף בקלפי ששמות שבטים בה עלה בידו שם זבולן וטרף בקלפי תחומין ועלה בידו תחום עכו היינו על פי אורים ותומים ועל פי הגורל וכן היה עושה לכל שבט ושבט: שדה פרדס. אילנות: שדה לבן. תבואה: שנא' שער ראובן אחד שער שמעון אחד. שכולן יהו חלוקין בשוה בהר ובשפלה וכנגב שאין זה צריך לזה: ואידך למאן. חלק שלשה עשר למאן: לנשיא דכתיב העובד את העיר. מלך שהוא משמר את העיר יעבדו אותו כל שבטי ישראל שכל שבט ושבט מצמצמין מנחלתו עד שעושין לו חלק אחד והיינו חלק י"ג: ודלמא רונגר בעלמא. שלא יתנו לו שיעור שבט כי אם עיר אחת או פלך אחד ואכתי איידך למאן: הנותר לנשיא היינו שבא מזה ומזה. כלומר אותו מותר שיהו מצמצמין משבט זה ומשבט זה ומייתרין לו כשיעור חלק אחד שלהן אותו מותר יהיה הקדש לאחוזת העיר כלומר למלך שאוחז העיר בידו: למאי אילימא בשופרא וסניא. כלומר שבשביל שנטל זה עידית הזה נטל זיבורית יעלה בעל עידית לבעל זיבורית כספים עד שיהו שוים בנחלה: וכי בשופטני עסקי'. הדנים לזה ליטול עידית והוא נוטל זיבורית: אלא בקורבא ורוחקא. שאם נטל זה ברחוק מירושלים יעלה לו זה בדמים שנפל חלקו בקרוב ויתן לזה שהוא ברחוק: בכספים העלוה. לארץ ישראל שהי' נותן לו דמים בשביל קריבת ירושלים. ור' יהודה אומר בקרקע העלוה שהיו נותנין יותר קרקע לאותו שברחוק יותר ממי שהוא בקרוב: דלאו דידהו שקלי. שנטלו חלק מרגלים ומתלוננים:

הגהות הב"ח

(א) רש"ב ד"ה ריונגר וכו' ורבינו חננאל פי' דרזגר רוז בלשון פרס. נ"ב עין לעיל ד' ל ע"ב:

תורה אור השלם

1 על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט: במדבר כו נו

2 אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבתם ינחלו: במדבר כו נה

3 ושערי העיר על שמות שבטי ישראל שערים שלשה צפונה שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד: יחזקאל מח לא

4 ואת הארץ אשר תפילו מנחלה לשבטי ישראל ואלה מחלקותם נאם אדני יי: יחזקאל מח כט

5 והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל: יחזקאל מח יט

6 והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר אל פני חמשה ועשרים אלף תרומה עד גבול קדימה וימה על פני חמשה ועשרים אלף על גבול ימה לעמת חלקים לנשיא והיתה תרומת הקדש ומקדש הבית בתוכו: יחזקאל מח כא

7 על פי יי יי נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים ויבנה את העיר וישב בה: יהושע יט נ

סתם ואחר כך מחלוקת הוא ואין הלכה כסתם. תימה נהי נמי דלא חשיב סתם גמור מ"מ אהני הא (ד) דחשיב כרבים וחשיב רבי יוחנן כרבים לגבי רבים ויכול להיות הלכה כמותו דהא ברים מסכת בילה (דף ב. וש"ס) אמרי' גבי שנת סתם לן תנא כר"ש דתנן מחתכין את הדלועין כו' אע"ג דסתם ואחר כך מחלוקת הוא דפליג עליה רבי יהודה דקתני רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה אלמא דלכל הפחות חשיב ההוא (ה) כרבים לגבי יחיד ושמא גרע טפי כשאין מחלוקת בסמוך דאיכא למימר דהדר ביה רבי מן הסתם ממה שסתם (ו): תיומה

כתיב סרח וכתיב [1]חרם אמר ר' אלעזר בתחלה פירותיה כחרם ולבסוף פירותיה מסריחין ואיכא דאמרי בתחלה מסריחין ולבסוף כחרם כלב דכתיב [2]ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה בני הענק [3]חברון עיר מקלט הואי אמר אביי פרוורהא דכתיב [3]ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו:

מתני' אחד הבן ואחד הבת בנחלה אלא [3]שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם [4]והבנות נזונות מנכסי האב ואינן נזונות מנכסי האם: **גמ'** מאי אחד הבן ואחד הבת לנחלה אילימא דירתי כי הדדי הא תנן [1]בן קודם לבת כל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת (סימן נפשם) אמר רב נחמן בר יצחק הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת נוטלין בראוי כבמוחזק הא נמי תנינא [2]בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר ועוד מאי אלא אלא אמר רב פפא הכי קאמר [3]אחד הבן ואחד הבת נוטלין חלק בבכורה הא נמי תנינא [4]ושהיה בכור נוטל שני חלקים ועוד מאי אלא אלא אמר רב אשי הכי קאמר אחד בן בין הבנים ואחד בת בין הבנות אם אמר יריש כל נכסי דבריו קיימין כמאן כר' יוחנן בן ברוקא הא קתני לה לקמן [1]ר' יוחנן בן ברוקא אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין על מי שאינו ראוי ליורשו אין דבריו קיימין וכי תימא קא סתם לן כרבי יוחנן בן ברוקא סתם ואחר כך מחלוקת היא וסתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם ועוד מאי אלא אלא אמר מר בר רב אשי הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם ובנכסי האב [2]אלא שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם ת"ר [4]לתת לו פי שנים [5]פי שנים כאחד אתה אומר פי שנים כאחד או אינו אלא פי שנים בכל הנכסים ודין הוא חלקו

במועטין במקום בנים שהבנים יורשין את הכל. אבל גבי נכסי אב נזונות בתנאי כתובה שכך כתב לאשתו בנן נוקבן דיהוון ליכי מינאי יהון מתזנן מנכסאי עד דתלקחן לגוברין (כתובות נב.): **גמ' דירתון כי הדדי.** בת במקום בן תירש עם הבן: **והתנן.** הלא ירתון כי הדדי: **כן קודם לבת כו'.** והכא לא גרסי' ועוד מאי אלא דהא טובא קא פריך ליה ולא שייך למימר ועוד אלא היכא דפריכא בתרייתא עדיפא מקמייתא: **א"ר נחמן בר יצחק הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת.** במקום שאין בן שוין בנחלה ליטול מה שהיה ראוי לאביהן כאילו היה מוחזק לו דבן בנו או בת בתו של אדם יורשין אותו שעומדין בני בנים במקום בנים לירש את הזקן כדנפקא לן [קטו.] מובן אין לו [במדבר כז] עיין עליו ואם אין לו בת עיין עליה אלמא הבן או הבת יורשין את מה שהיה ראוי לאביהן לירש אילו היה קיים: **הא נמי תנינא.** דבנות צלפחד נטלו חלק הראוי לצלפחד אביהן בנכסי חפר ואע"ג דהוה ליה ראוי גבי צלפחד אביהן דאפי' אם מת בחיי חפר קאמרי' דנטלו בנותיו חלק הראוי לו אילו היה קיים דהא לא מפליג תנא דמתני' מידי אלמא בת יורשת את הראוי לאביה במקום שאין בן. והוא הדין דהוה מצי למימר הא נמי תנינא (לעיל דף קטו.) וכל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת דמהתם שמעינן דאפי' בת הבן יורשת בנכסי זקן דהיינו ראוי לאביה שהרי מת אביה בחיי זקינה ואפ"ה יורשת זקינה במקום אביה אלא מעודדא דבנות צלפחד ניחא ליה לאקשויי דמעשה רב: **ועוד.** אפי' תאמר דמשום סיפא קתני רישא שדוגה לתת חילוק ביניהן בסיפא מאי אלא היאך מוסב על הראשון הא לא קתני רישא דנכסי האב ונכסי האם שוין דליתני בסיפא אלא שבדבר זה יש חילוק בין נכסי האב לנכסי האם שהבן כו' וכיון דרישא קאמר דבן ובת שוין לא היה לו לשנות בסיפא חילוק דאב ואם אלא חילוק בין בן לבת והכי ה"ל למיתני אלא להשמיענו אחד הבן ואחד הבת נוטלין חלק בכורה הכיון דמת הזקן בכורתו דאין כאן ראוי כלל וכשמת הבכור אחרי כן פשיטא דירשוהו בניו הן חלק פשיטותו הן חלק בכורתו: **ועוד מאי אלא.** מי דבר עדיין למעלה בנכסי האם דקאמרת לאיפלוגי בסיפא בין נכסי האב לנכסי האם: **אחד בן בין הבנים.** ולא אחר בין הבנים דאיהו יכול לעשותו יורש דמתנה הוא על מה שכתוב בתורה ועד שיתן לו בנשון מתנה לא קני כדתנן בפירקין (דף קל.): **בת בין הבנות.** וכן אין לו: **אם אמר יירש כל נכסי דבריו קיימין.** הואיל ובר ירושה הוא במקצת ונפקא לן [שם] מביום שהחילו את בניו [דברים כא] שמנחיל לבניו כל מה שירצה. והיינו דקתני אחד הבן ואחד הבת דיון שוה שיכול האב להנחיל כל הנכסים לאחד מן האחין או לאחת מן האחיות היכא דאין בן: ופרכינן **כמאן כרבי יוחנן כו' ועוד מאי אלא.** דאפי' אם תאמר שהרבה יש סתם ואם"כ מחלוקת בגמרא שבתחלה רצה את דברי התנא הזה וסתמן ואם"כ חזר בו ופירשו ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה מאי אלא: **אחד הבן ואחד הבת.** במקום שאין בן שוין בנכסי האם לירש חלק כחלק: **ובנכסי האב.** שאין חילוק בין נכסי האם לנכסי האב בין לענין ירושת הבנים בין לענין הבנות חוץ משני דברים שיש חילוקין בין נכסי האם לנכסי האב דהיינו בכורה ומזון דכתיב ואזל אלא שהבן הזכר נוטל פי שנים בנכסי האב ולא בנכסי האם דלענין ירושת הבן יש חילוק בין נכסי האב לנכסי האם אבל לענין ירושת הבת אין חילוק בין נכסי האב לנכסי האם דאין בת נוטלת בכורה בדברי הכל [תנא קא טו] וילדו לו בנים [דברים כא] הבנים בתורה הזאת ואין הבנות בתורה הזאת ועוד חילוק אחר שהבת נזונת כו' ומיהו הבן שוה לענין מזונות בשניהן שהרי יורש הכל והיכא דאין לו מה לירש אפילו מזונות אין לו כגון בנכסים מועטין דאב: **פי שנים לאחד.** כנגד אחד מן האחין נוטל פי שנים שאם היו חמשה אחין חולקין הנכסים בששה חלקים ונוטל הבכור פי שנים (ב) מהן: **בכל הנכסים.** שנוטל פי שנים בכולן: **ודין הוא.** דפי שנים כאחד שחלקו יהא עם ה' אחין דומה כחלקו עם אחד כשאין שם אלא בכור ופשוט נוטל פי שנים (ג) בכל הנכסים ממה נפשך דפי שנים כאחד הוא וגם פי שנים בכל הנכסים: והיה

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פי"ע מהל' אישות הל' י סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' קיב סעיף ח:

מא ב מיי' פ"ב מהל' נחלות הלכה ז סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' רפו סעיף ג יסי' רעז סעיף טו:

מב ג מיי' שם הל' ח סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' רעח סעיף ח:

מג ד מיי' שם הלכה ח סמג שם טוש"ע מ"מ סי' רעז סעיף ח:

רבינו גרשום

דומין לחרס. שהיו יבשין: ולבסוף. בזכוחו דומין לחרס והיו משתמרים ואינם נרקבים: כאשר דבר משה. ולא דבר ממש אלא כמו שכתוב בספר משה ויעלו בנגב ויבוא עד חברון זה היה כלב שפירש מעצת מרגלים והיה הולך לחברון לקברי אבות להתפלל לשם: פרוורהא. הכפרים שסביב חברון נתן לו ולא חברון ממש לפי שהיא היתה עיר מקלט: **פים'** אחד הבן ואחד הבת לנחלה. כדאמר בגמ': אלא שהבן נוטל פי שנים וכו' והבנות ניזונות מנכסי האב והבנים יחזרו על הפחתים. משום דהכי כתב לה בגן נוקבן דיהוון ליכי מינאי וכו': אילימא דירתי כהדדי. כשוה: והתנן בן קודם לבת. ועוד קושיא אחרת דאפי' כי הדדי ירתיהא דקתני מתני' אלא שהבן נוטל פי שנים היכי מיתוקים הא אמרת אחד הבן ואחד הבת לנחלה דכי הדדי נינהו וליכא להאי טפי מהאי: אמר רב נחמן הכי מיתרצת מתני' אחד הבן ואחד הבת. במקום דליכא בן נוטלת בראוי לאביה כבמוחזק לאביה: הא נמי תנינא. במתני' בנות צלפחד נטלו ג' חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים (ואע"ג) דאמתי חפר לא היה מוחזק בבני נכסי' ותרתי זמני למה לי. ועוד אפי' מצית למימר דאתא לאשמועי' דבת נוטלת בראוי כבמוחזק הא דקתני מתני' אלא שהבן נוטל פי שנים היכי מיתרץ והא בת במקום דלית בן נוטל פי שנים: אמר רב פפא הכי תריץ. אחד הבן של מת ואחד הבת של מת במקום שאין בן נוטלין בחלק בכורה תחת אביהן: והא נמי תנינא ושהיה בכור נוטל ב' חלקים. ובמקום דלא היה לצלפחד בן נוטלו הבנות ועוד מאי האי דקתני מתני' אלא שהבן וכו' והא בת נמי אי לית בן נוטלת שני חלקים כבן: אמר רב אשי הכי קאמר מתני' אחד הבן בין הבנים. שאם היו לו ר' בנים ואמר מאחד מהן איש פלוני בני יירש כל נכסי הכי נמי לבת בין הבנות אם אמר תירש פלונית כל נכסיי אע"פ שמונע בנות אחרות מירושתו דבריו קיימין הא היינו אחד הבן ואחד הבת שוין בהאי: כמאן. אמרת להא מילתא: כר' יוחנן בן ברוקה. דאמר אם אמר על מי שראוי ליורשו פלוני יטול כל נכסי דבריו קיימין אבל אמר דנכסי יירש כל נכסי במקום בנים לא אמר כלום. והואיל דאמרה ר' יוחנן חדא זימנא למה לך לשנויי מילתא דזמנא אחריתא. וכי תימא משום הכי אצטריך למימר דקא סתם לן תנא דמתני' אחד הבן ואחד הבת לנחלה ו) וכן מוקים לה רב אשי לסתומי דהלכתא כר' יוחנן בן ברוקה והא סתם ואחר כך מחלוקת היא דרבנן פליגי עליה דר' יוחנן בן ברוקה וכל סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם. ועוד אפי' מצית למימר דסתם לן תנא הלכה כר' יוחנן בן ברוקה דהא דקתני אלא שהבן נוטל דיכי נפיל בהא מילתא: מר בר רב אשי אמר הכי קאמר מתני' אחד הבן ואחד הבת. במקום שאין בן שוין בנכסי האם ג) כדאמר לעיל בכל אשר ימצא לו ולא לה: לתת לו. לבכור: פי שנים כאחד שאם היו לו ר' בנים וחלקו הנכסים ב"א חלקים ונוטל הבכור ב' חלקים היינו פי שנים כאחד: אתה אומר פי שנים כאחד או אינו אלא פי שנים בכל הנכסים. דמצי למיטען הבכור פי שנים בכל הנכסים של אבא דבו לי בין בקרקע בין בשאר נכסים: ודין הוא. דלא יהבינן ליה אלא פי שנים כאחד

מסורת הש"ס

ה) מכות י., כ) [כתובות נא.]. ג) [לעיל קטו. כתובות 5.]. ד) [לעיל קטו.]. ה) [שם]. ו) דף קל., ז) [דברים כא]. ח) [סוטה לד.]. ט) [במדבר יג.]. י) [דברים כא]. כ) [בבילה תילנו כמ"ש רשב"ם כאן וע"ע תוס' יומות מד. ד"ה ולמאן].

תורה אור השלם

1 ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים מצפון להר געש: שופטים ב ט

2 ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה בני הענק: שופטים א כ

3 ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה באחזתו: יהושע כא יב

4 כי את הכבד בן השנואה יביר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה: דברים כא יז

הגהות הב"ח

(א) רש"ם ד"ה כאמר דבר וכו' אלא יכשל עמהן כל"ל ותיבת בהן נמחק: (ב) ד"ה פי שנים וכו' פי שנים כאחד מהן: (ג) ד"ה ודין הוא וכו' ופשוט נוטל פי שנים כאחד הס"ד ואח"כ מ"ה פי שנים בכל הנכסים: (ד) תוס' ד"ה סתם וכו' מ"מ אהני הא סתמא דאיכא: (ה) בא"ד דלכל הפחות חשיב הסות סתמא כרבים:

מוסף רש"י

פרוורהא. כפרים וחצרים הסמוכות לה ועקרלאות על שמה נתנו לכלב (מכות י.). **ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם.** נכסי מלוג (כתובות נא. ועי' רש"ש שם). **בן קודם לבת.** לאונן קודם לדיינה אחותו לירש את יעקב, וכן כל יוצאי יריכו של לאונן, אם מת לאונן קודמין לדיינה אחותו לירש את יעקב, כגון מת לאונן מוכן בנו קודם לדיינה לירש נכסי יעקב, וכן של מוכן יבן בנו עד אלף דור כולן קודמין לדיינה (לעיל קטו.). **בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים.** ראה לעיל קטו ב. ר' יוחנן בן ברוקא אומר. ראה לקמן קל ב. קכג ב.

והיה ביום הנחילו את בניו וגו'. כוליה קרא יתירא הוא דהא כתיב בתריה כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים וגו': **ריבתה נחלה.** אלא יטול פי שנים בכל הנכסים היכא דאיכא שנים וג' אחים מנבדו: **ואומר.** לקמן מפרש מאי ואומר. הני קראי בדברי הימים כתיבי: **ולא להתיחש על הבכורה.** לא שיקרא בכור ויתנה לו בכורה לעולם ראובן קרי בכור ישראל אלא ליטול שני חלקים בבכור כדכתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (בראשית מח): **בכורה לדורות.** לו משפט הבכורה (דברים כא): **מה בכורה האמורה ליוסף פי שנים כאחד.** כדלקמן: **שכם אחד על אחיך.** שני חלקים כנגד שני אחין כדלקמן: **זו תפלה.** שהתפלל יעקב על בניו ושזכה לקנות הבכורה מעשו בתפלתו: **ת"ש ובני ראובן בכור ישראל.** וכתיב בהאי קרא ניתנה בכורתו וילפינן בנין אב בכורה מבכורתו דהכי דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן גזירי מילתא בעלמא הוא דלא הייו יודעין מהו חלק בכורה ושמעי' מהתם דפי שנים כאחד כדאמרי' נמי בעלמא (מו"ק דף ה.) דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל ופירש וכל בן נכר וגו' לא יבא אל מקדשי וגו' [יחזקאל מד] ואמרינן עד דאתא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא הוי גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא והוא הדין לבכורה: **אימא דיקלא.** קרקע מועט הוסיף לו יעקב ליוסף בשביל בכורה. וה"ה דהוה מצי למיפרך פי שנים בכל הנכסים אלא משום דהא קא חזינן דלא הואי להו נחלה כולי האי דהא קלווחי בני יוסף[ב]: **לראובן ושמעון.** כנגד שני שבטים וכדאמרן [קכב.] לשבטים איתפלג דהייו פי שנים כאחד. והאי דלא קאמר בברייתא ואומר כראובן ושמעון יהיו לי הייו משום דמילתא דפשיטא ליה לתנא יותר מדאי דהאי שכם אחד על אחיך אההוא קרא קאי דכתיב לעיל מיניה כראובן ושמעון יהיו לי ופירושא דההוא קרא הוא הלכך לא חש להזכיר דזיל קרי בי רב הוא: **לבעל הכיר.** יוסף: **יחוס.** יעקב דכתיב ויכלכל את אביו וגו' (בראשית מז): **לסוף העשיר.** יעקב שנאה לידו בכורת ראובן על ידי שמילל יעודי אביו והיה יכול ליתנה לכל מי שירצה: **ואי לאו דאתא ראובן לא הוה מהני ליה ליוסף.** בתמיה. כלומר מה נתן יעקב ליוסף שהרי ממלוק שאר אחין הוסיף לו אבל משלו לא נתן לו כלום דמשלו הוה לו להנותו ולא משל אחרים אלא ודאי משלו נתן לו הן ממונו הן ברכות שברכו[ג] מכולן כגון ברכה שברכו לאפרים ומנשה וידגו לרוב וגו'[ד] שאין עין רעה שולטת בהן וכגון מאל אביך ויעזרך וגו' תהיין לראש יוסף וגו'[ד] הלכך מה שנתן בכורת ראובן ליוסף טעם אחר יש בדבר: **אלא ר' יוחנן רבך לא כך אמר.** דאמרי' בכל דוכתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן: **נלאה מרחל.** שתלד רחל את יוסף קודם שתלד לאה את ראובן דליהוי יוסף ראשית אונו דיעקב: **שקדמתה לאה ברחמים.** בתפלה. לקמיה מפרש: **לגיעות דרחל.** לקמיה מפרש: **רכות ממש.** עיניה מוטפות דמעה: **אפצר.** לומר כן: **והלא בנגוחן של נדיקים דבר הכתוב.** לא רצה הכתוב לדבר אלא עקש שמונה אותיות דכתיב אשר איננה טהורה דאיכא י"ג אותיות והוה מצי למיכתב הטמאה דליכא אלא ה' אותיות: **כנגוחן של נדיקים דבר הכתוב.** בתמיה: **אלא אמר רבי אלעזר כו'.** מגיהא דר' אלעזר לא אשכחן שקדמתה לאה ברחמים אלא אליבא דרב: **ארוכות.** גדולות בכהונה ולויה[ה] דלוי יצא ממנה שממנו כהנים ולוים ומלכות מיהודה: **ויפתח את רחמה.** הייו שזכתה לבכורה: **מסר לה.** יעקב סימנין לרחל שתאמר לו בגילה בשבבה: **בעת מיניה אבא אליפא קרויא מר חייא כו'.** משום דאיירי לעיל בבעיא דקראי דיעקב ובניו נקט נמי להך בעיא הכא: **בכללן.** של ישראל כשבאו לגרים אתה מוצא כתוב [בראשית מו] כל הנפש (הבאה ליעקב)[ו] מלריבמה שבעים ובפרטן כשהוא מונה אותן אחד אחד למעלה בפרשה אי אתה מוצא אלא ששים ותשע עם יוסף ושני בניו וכדכתיב בהדיא [שם] כל נפש ששים ושש ומבני לאה חסר דכתיב בכלל דידה שלשים וג' ובפרטם אי אתה מוצא אלא ל"ב: **תיומה.** שנולדו ללאה שתי בנות בכרם אחד: **ואת** לרבות תאומתה: אלא מעתה תאומה היתה עם בנימין דכתיב

חלקו עם אחד וחלקו עם חמשה מה חלקו עם אחד פי שנים כאחד אף חלקו עם חמשה פי שנים כאחד או כלך לדרך זו חלקו עם אחד וחלקו עם ה' מה חלקו עם אחד פי שנים בכל הנכסים אף חלקו עם ה' פי שנים בכל הנכסים ת"ל[1] והיה ביום הנחילו את בניו התורה ריבתה נחלה אצל אחין הא אין עליך לדון כלשון האחרון אלא כלשון הראשון ואומר[2] ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכורה ואומר[3] כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף נאמרה בכורה לדורות מה בכורה האמורה ליוסף פי שנים כאחד אף בכורה האמורה לדורות פי שנים כאחד ואומר[4] ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי וכי בחרבו ובקשתו לקח והלא כבר נאמר[5] כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני אלא חרבי זו תפלה קשתי זו בקשה מאי ואומר וכי תימא האי לכדר' יוחנן בן ברוקא הוא דאתא ת"ש ובני ראובן בכור ישראל וכי תימא בכורה מבכורתו לא גמרינן ת"ש והבכורה ליוסף וכי תימא יוסף גופיה ממאי דפי שנים כאחד הוה תא שמע ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך א"ל רב פפא לאביי אימא דיקלא בעלמא א"ל עליך אמר קרא[6] אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי: בעא מיניה ר' חלבו מרבי שמואל בר נחמני מה ראה יעקב שנטל בכורה מראובן ונתנה ליוסף מה ראה ובחללו יצועי אביו כתיב אלא מה ראה שנתנה ליוסף אמשול לך משל למה הדבר דומה לבעל הבית שגדל יתום בתוך ביתו לימים העשיר אותו יתום ואמר אהניהו לבעל הבית מנכסי א"ל ואי לאו דחטא ראובן לא מהני ליה ליוסף ולא מדעם אלא ר' יונתן רבך לא כך אמר ראויה היתה בכורה לצאת מרחל דכתיב[7] אלה תולדות יעקב יוסף אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה מאי קדמתה לאה ברחמים דכתיב[8] ועיני לאה רכות מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב דכתיב[9] מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא א"ר אלעזר שמתנותיה ארוכות[10] רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו[11] איש רע הוא מלסטם בריות קטן מה מעשיו[12] איש תם יושב אוהלים והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה והיינו דכתיב[13] ויראו ה' כי שנואה לאה מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה[14] ומאי צניעות היתה בה ברחל דכתיב[15] ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מינסבת לי אמרה ליה אין מיהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה אמר לה מאי רמאותיה אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסבא[7] לי מקמה אמר לה אחיו אני ברמאות [א"ל] ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאותא אין[13] עם נבר תתבר ועם עקש תתפל מסר לה סימנין כי קא מעיילי לה ללאה סברה השתא מיכספא אחתאי מסרתינהו ניהלה והיינו דכתיב[14] ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא אלא מתוך סימנים שמסר לה יעקב לרחל ומסרתה ללאה לא הוה ידע לה עד ההיא שעתא בעא מיניה אבא חליפא קרויא מר' חייא בר אבא בכללן אתה מוצא שבעים בפרטן אתה מוצא שבעים חסר אחד אמר ליה תאומה היתה עם דינה דכתיב[15] ואת דינה בתו אלא מעתה תאומה היתה עם בנימין דכתיב

תיומה היתה עם בנימין. ובעלמא[ז] אמרינן תיומה היתה עם כל השבטים: היתה

ואת

ז) ס"ל חלקו עם אחד מן המחצה ה"ג דאם הוא מולק בין ה' אחין וכו'.

ז) ס"ל חלקו עם אחד מן המחצה ה"ג דאם הוא מולק בין ה' אחין וכו'. ח) ס"ל דבא, ג) כ"ל איש יודע ציד. ג) מגילה יג: ע"ש, ד) מהגאון ר' חיקי ס"ל לה מקמאי, ה) ויהושע יז, ע' לעיל קיח.), ו) [בראשית מח], ז) [שם מט], ח) [ל"ל לגיה יעקב הנלאה], ט) [בפלקי דר"ל פרק ל"ו וכנ"ל ס' ויחבן].

תורה אור השלם

1 וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר:
דברים כא טז

2 וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בִּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה:
דברי הימים א ה א

3 כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאַחָיו וְלְנָגִיד מִמֶּנּוּ הַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף:
דברי הימים א ה ב

4 וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי:
בראשית מח כב

5 כִּי לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח וְחַרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי:
תהלים מד ז

6 וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי:
בראשית מח ה

7 אֵלֶּה תֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם:
בראשית לז ב

8 וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה:
בראשית כט יז

9 מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר יִרְמֹשׂ עַל הָאֲדָמָה:
בראשית ז ח

10 וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים:
בראשית כה כז

11 וַיַּרְא יְיָ כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה:
בראשית כט לא

12 וַיַּגֵּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן רִבְקָה הוּא וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאָבִיהָ:
בראשית כט יב

13 עִם נָבָר תִּתְבָּר וְעִם עִקֵּשׁ תִּתְפָּל:
שמואל ב כב כז

14 וַיְהִי בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל לָבָן מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי:
בראשית כט כה

15 אֵלֶּה בְנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בִּתּוֹ כָּל נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ:
בראשית מו טו

הגהות הב"ח

(א) רש"ב ד"ה ולא לאו יכו' שניכו יותר מכולן: (ב) ר"ה אלוקות וכו' ולויה ומלכות דלוי:

מוסף רש"י

מסרתינהו ניהלה. מסרתן ללאה. והוא נגיעות שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנין (מגילה יג:).